

ד) **שאלה.** גמר ברכת שומע תפלה וזכר שלא שאל טל ומטר, וחזר לברכת 'ברך עלינו', ושוב זכר שהדין הוא שכל עוד שלא התחיל 'רצה' יכול עדיין לתקן ולשאל 'טל ומטר' בו במקום קודם רצה, האם יכול עדיין לומר 'טל ומטר' ולהמשיך רצה, או שימשיך בברכת 'ברך עלינו'.

תשובה. ימשיך בברכת 'ברך עלינו'.

בס' פניני תפילה (עמ' קנח) מביא ששאל את הגריש"א שליט"א בענין אחד שלאחר שגמר ברכת שומע תפלה נזכר שלא שאל טל ומטר, וחזר לברכת ברך עלינו, ושוב נזכר שהדין הוא שכל עוד שלא התחיל רצה יכול עדיין לתקן ולשאל טל ומטר בו במקום קודם רצה, ועכשיו נסתפק מה יעשה, האם יכול עדיין לומר טל ומטר ולהמשיך רצה. והשיב הגריש"א דלאחר שהתחיל ברך עלינו נעקר כבר מברכת שומע קולנו וכבר אינו יכול לומר שם ותן טל ומטר, דכדי שיחשב כאילו הוא עדיין בתוך הברכה צריך שלא יהיה הפסק, וא"כ כיון שכבר הפסיק לא יכול להזכיר יותר, והוסף הגריש"א דכל הדין שנחשב כאילו הוא עדיין באמצע הברכה הוא מחודש, וא"כ הבו דלא לוסף עלה רק כשלא הפסיק יכול לתקן שם. ומ"מ אין להזכיר מזה למה שנסתפקו בשאלה הקודמת (שאלה ג') דהכא הוא דין מיוחד לאמרה ויבא אחר ברכת שומע קולנו וכיון שכבר הפסיק בברכת ברך עלינו כבר נעקר מסיוס ברכת שומע תפילה וכמשנת"ב.

ה) **שאלה.** מי ששכח לשאול טל ומטר בברכת השנים וגם בשומע תפלה וזכר לאחר שכבר התחיל רצה, וחזר לברכת השנים, ושוב שכח לשאול בברכת השנים, וזכר באמצע ברכת תקע בשופר, האם ימשיך תפלות, או ידלג עד שומע תפלה, שהרי ממילא כבר אמר ברכות אלו.

תשובה. ימשיך תפלתו כסדרה ולא ידלג, וכשיגיע לברכת שומע תפלה ישאל שם.

יש להסתפק במי ששכח טל ומטר לברכה והמשיך אדעתא להזכיר בשמע קולנו ושכח גם שם, וחזר לברך עלינו ושוב שכח, והוא עומד עתה באמצע תקע בשופר והדין שיזכיר בשמע קולנו. והשאלה האם מותר לו לקפוץ ולדלג לשמע קולנו, שהרי את ברכות שמו"ע כבר אמר כדן בפעם הראשונה, ורק חסרה לו ההזכרה, ובשלמא כשחזר לברך עלינו היינו שצריך לומר את ההזכרה במקומה העיקרי ומשם ואילך חייב להתפלל כהוגן, אבל כאן שכבר לא הזכיר בברך עלינו למה יש לו לומר את כל הברכות עד שומע קולנו.

ונשאלו בזה שלשה מגדולי הדור הגרש"א ויבלחט"א הגריש"א והגרש"ו, וכולם פסקו שימשיך תפלתו כסדרה וישאל בשומע תפלה. ראה הליכות שלמה (פ"ח ס"כ"ב) שהשיב הגרש"א "ומסתבר טפי דכיון שהצריכוהו לחזור לברך עלינו א"כ זהו סדר תפלתו, ולכן יתפלל על הסדר וישאל טו"מ בשומע תפלה". וכן השיב הגריש"א אלישיב שליט"א (פניני תפילה פסקי הגריש"א בהל' תפילה עמ' קנ"ו) "צריך להמשיך כסדר עד שומע קולנו, שברכות שמו"ע צריכים סדר, וכיון שהדין היה שצריך לחזור לברך עלינו זה כאילו עדיין לא אמר כל הברכות שמברך עלינו ואילך, וצריך הכל להיות על הסדר". וכן השיב הגריש"א ואונגר שליט"א (מובא בקובץ בית אהרן וישראל ק"צ עמ' קס"ו) במה שנשאל מחכ"א דיתכן לומר מדיוק דברי הרא"ש (ומבוא בב"י ע"ש) דבכה"ג שטעה שלשה טעיות יש לקנסו שלא יתגיל לו לשאול בשומע תפלה אלא צריך לחזור לברך עלינו, וע"ז השיב הגרש"ו שקשה לחדש ברכות שלא נזכרו בפוסקים, ולכן למעשה ימשיך הלאה ויאמר בשומע תפלה.

ומ"מ אין לפשוט מכאן למה שנסתפקו בשאלה ג' במי ששכח לשאול טל ומטר בברך עלינו, וזכר כשאזכר בברכת ולירושלים עירך, וחזר לברך עלינו, וכשגמר ברכת השיבה שופטנו נזכר שלא היה צריך לחזור לברך עלינו אלא להמשיך עד שומע תפלה ולהזכיר שם טל ומטר, האם ימשיך להתפלל על הסדר כיון שכבר חזר לברך עלינו או שיפסיק ויחזור להזכיר שהיה אוזן בתחילה לברכת ולירושלים עירך, דהרי במקרה זה לא "ההלכה" חייבו לחזור דנימא שהיו כאילו עדיין לא אמר כל הברכות שמברך עלינו ואילך, אלא מחמת "טעותו" חזר לברך עלינו.

ו) **שאלה.** עומד ב"אלוקי נצור" וזכר שלא שאל טל ומטר, שדינו שחזר לברכת השנים, מה הדין כששמע אז קדיש וקדושה מהש"ץ, האם יכול לענות עם הציבור.

תשובה. נחלקו הפוסקים בזה, ולמעשה שב ואל תעשה עדיף, ולא יענה אלא ישתוק וישמע מהש"ץ. אבל אם שכח וענה עם הציבור, יכול לחזור אח"כ לברכת השנים ואין צריך לחזור לראש.

סיקת התהלה לדוד בזה, ודעות הסוברים דלא יענה

א) כתב בתהלה לדוד (סי' קכ"ב סק"ד) ח"ו:ל' יש להסתפק אם שכח דבר שמוזכרין אותו, וזכר באמצע התחנונים והגיע ש"ץ לדבר שבקדושה אם יקצר כדי שיענה דבר שבקדושה כמיש המחבר וכן הוא גם לדעת הרמ"א ז"ל כמיש סק"א, דכיון שקצר ויסיים התחנונים וילדעת המג"א יעקר רגליו יהי צריך לחזור ולראש התפלה ואם לא יסיים התחנונים לא יהי צריך לחזור אלא לראש הברכה. ונראה דלפי מה שפסק המג"א בס"י כ"ה סקט"ו דיעקר האיטור בשח בין תפלה ש"י לש"י הוא מטעם גורם ברכה שא"צ, ואעפ"כ אינו מפסיק לדבר שבקדושה וחוזר גורם ברכה שא"צ דוחה עניית דבר שבקדושה, וכ"כ הכא דאף אם לא יקצר יכול לענות, אלא שלכתחלה הוצרכו לקצר, אלא שיש להסתפק דאפשר עניית דבר שבקדושה היה כגמר תפלתו, וצ"ע בזה.

ובשו"ת שואל ומשיב (קמא ח"ג סי' קס"ט) דעתו בפשיטות שאם מפסיק לקדושה וכדומה יצטרך לחזור לראש השמו"ע, דכיון דכתב המג"א בס"י תכ"ב סק"ב דהסיה דעתו מלהתפלל הוי כסיים תפלתו וחזר לראש, א"כ בעונה קדושה בפיו חשיב ודאי כהסיה דעתו מלהתפלל. ומ"מ כתב דיכול להפסיק לענות ואין בזה משום גורם ברכה שאינה צריכה, כיון שרק גורם שיצטרך להתפלל שנית, ולא דחשבי כל ברכותיו הקודמות לבטלה, דא"י מבטל התפילה הקודמת אלא רק צריך לחזור להשלים חסרון ההזכרה.

ראיית הגדול ממניסק דיכול להפסיק, ודחייתה, ודעת האג"מ דיכול להפסיק

ב) ובשו"ת אג"מ (א"ח ח"ג סי' נ"ו) דעתו בפשיטות דלא הוי הפסק דכיון דברגיל לומר תחנונים לא חשיב שסיים תפלתו, שפיר יכול לענות לקדושה ולחזור לרצה, ע"ש. ובס' עמק ברכה (פומרנציק - הל' תפלה ס"א) הביא בשם הגדול ממניסק ז"ל שפסק שיכול לענות לקדושה וכו', והביא ראייה לזה מהא דאי' בברכות דכ"ד ע"ב גבי ביקשה להתעטש באמצע תפלתו, דמרחיק ד"א ומתעטש, וכיון שכבר הפסיק בהליכתו אומר שם רבש"ע וכו'. וא"כ ה"נ כיון שכבר הפסיק וגמר התפילה, אף שצריך לחזור לרצה, מ"מ יכול לענות קדושה.

אכן בעמק ברכה דחה ראייתו, דיעקר תפלה היינו שעומד לפני המלך, וכל שלא סיים תפלתו עדיין חשוב כעומד לפניו, וע"כ סגי לחזור לרצה משא"כ התם הדפסיק בהליכתו והלך ממנו השכינה, וא"כ אפשר לברך דכיון דעדיין עומד בתפלתו לפני המלך ודאי אסור להפסיק.

גם בשו"ת מתת ידו (תנינא סי' ט"ו) הביא ראי' הנ"ל בשם גדול אחד, וכתב ע"ז: ולפענ"ד נראה דחס מלומר כן, ומגמרא דלעיל אין שום ראייה לדין זה, דהתם כך תקנו חז"ל וכמו שתקנו לומר ולבקש צרכיו מעין כל ברכה וברכה ולא הוי הפסק, כמו כן תקנו כאן לומר הנוסחא של רבש"ע יצרתנו נקבים וכו' דבזה יש גם כן כמו הוראה וידויו על הביון שהיה לו שהיה צריך להרחיק, תדע דהא אם כבר יצא ממנו הריח בלא הרחקה אינו רשאי לומר הרבש"ע כמו דאיתא שם בגמרא ובשו"ע א"ח סי' ק"ג, ולכן אין לך בו אלא חידושו דמה שתקנו להפסיק ולומר הרבש"ע תקנו ומה שלא תקנו אסור להפסיק, ותדע הלא גם אם הפסיק באמירת הרבש"ע והציבור אומרין או קדיש וקדושה היעלה על הדעת לומר דכיון שהפסיק באמירת הרבש"ע מותר ג"כ לומר ולענות קדיש וקדושה עם הציבור, זה ודאי אינו ולא השתמט אחד מהפוסקים ז"ל לומר כן, ולכן ודאי דגם בנידון דידן בשאלה דלעיל אינו רשאי להפסיק ולענות קדיש וקדושה עם הציבור, עכ"ד.

יש לתלות שאלה זו במח' היודעה של התוס' וחכמי פרובינצא

ג) בשו"ת ארץ צבי (ח"א סי' כ"ד ד"ה עוד יש נפ"מ) כותב לתלות שאלה זו במחלוקת התוס' וחכמי פרובינצא הידועים, במי ששכח יעו"י אם חשיב כאילו לא התפלל כלל, א"כ דחשיב תפלה אלא דצריך להשלים ההזכרה, וא"כ לדיעות הסוברים דהג"ה השמו"ע יצא גם בלא יעו"י שפיר חשיב שעומד אחר סיום תפלתו דשם תפלה עלי' כ"מ שהוא אף קודם שחזר לרצה, ושרי לומר קדושה עם הש"ץ, אל אם נימא דחשיב כאילו לא התפלל כלל, א"כ כאן הוי כעומד קודם ותחוינה דכל מה שהתפלל הלאה לאו תפלה היא כלל רק הפסק בעלמא בתוך התפלה, וא"כ אסור לומר עם הש"ץ קדושה, ודו"ק.

להלכה למעשה

ד) ולמעשה ראה בשו"ת שבת הלוי (ח"ג סי' י"א, ו"ח סי' כ"ה) שפוסק דלא יפסיק. וכן הביא במעשה איש (ח"ה בריש הספר עמ' י"א) בשם הגר"ח"ק שהחזיק הורה שלא יפסיק לענות. וכ"כ בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' כ"ו) דלא יפסיק [אלא דמשיב הטעם משום דיפסיד עייב תפלה בציבור, ע"ש דבריו באריכות, אינו מוכרח, ד"ל דידי תפלה בציבור כבר יצא, ורק צריך לחזור ולהתפלל משום חסרון ההזכרה וכנ"ל, ואולי דבר זה תלוי ג"כ במח' התוס' וחכמי פרובינצא, וכבר דנו פוסקי יומינא אם בכל פעם שחזר ומתפלל צריך לחפש אחר מנין, ע"י תפלה כהלכתה, הליכות שלמה ח"א, שלמי מועד דיני ר"ח].

ומ"מ בדיעבד אם הפסיק כותב בשבת הלוי (בחלק י' סי' י"ז) דאם כבר ענה קדושה ואו נזכר ששכח יעו"י ויחזור לרצה ולא יתחיל מראש, מחמת דהוא ספק ברכות שאינה צריכה, וכן נוטה דעת האשל אברהם בוטשאטש (סי' תכ"ב) ע"ש. שור' כן בקונטרס 'לקט שאלות המצוינות בהל' ש"ץ' להג"א דינר שהביא שם תשרי הגרש"ו אויערבאך זצ"ל באם ענה קדש באמצע אלקי נצור, וז"ל: כיון שהקדושה היתה בחינתו וכל זמן שלא עקר ופסע הוא עדיין כעומד לפני המלך מסתבר שחזר רק לברך עלינו.

פ ר פ ר א ו ת

שאלה. טעה בתפילת שבת והתחיל בברכת 'אתה חונן' והמשיך עד אמצע ברכת 'תקע בשופר', וזכר שהוא שבת, אך שכח לומר 'טל ומטר' בברכת השנים, האם צריך לחזור לברכת השנים כיון שכבר התחיל בברכת השנים א"כ צריך לאמרו כתיקונו, ואח"כ לחזור לתפילת שבת?

תשובה. אפילו אם הוא עומד עדיין באמצע ברכת השנים לא יחזור לתחילת הברכה אלא יפסיק באמצע ויתחיל בשל שבת, [הטעם: דכיון שצריך לחזור לתחילת הברכה הוי כמי שלא אמרה כלל וכאילו עומד עדיין לפני ברכת השנים, דינו דפוסק שם ומתחיל בשל שבת, ודו"ק].

כן הכריזו בחכמת שלמה להגריש"ק (סי' ק"ו ס"ד) ובהתלה לדוד (סק"א ב) תורת חיים (סופר, סי' ק"ו) שו"ת ארץ צבי (ח"א סי' כ"ד), וע"ע בהלכות קטנות (ח"ב סי' י"א) ד' אהרן (סי' ק"ו) נור ישראל (סי' ק"ו) מגן גיבורים (סי' ק"ו) נאמ"ר (ר"ס"ח ס"ב), וע"י אדם (כלל כ"ח ס"א) כה"ח (סי' ר"ס"ח סק"ד וט"ו) ובקצוה"ש (בבד"ש סי' כ"א סק"ב חוסי' ע"ח ס"א).